

Globalisering i fortid og nutid – etnoarkæologiske undersøgelser i Manus PNG 2006-2007

*Af projektleder, professor, dr.phil. Helle Vandkilde, Aarhus
Universitet, stud.mag. Christian Suhr Nielsen, stud.mag. Anders
Emil Rasmussen, ph.d. Mads Ravn og mag.art. Jeanette Varberg*

Landbaseret projekt (sydvestlige Stillehav)

Tidsramme: 18. december 2006 - 30. januar 2007

Deltagere

Steffen Dalsgaard, Signe Helles Olesen, Christian Suhr Nielsen, Ton Otto, Mads Ravn, Anders Emil Rasmussen, Helle Vandkilde og Jeanette Varberg

Sponsorer

Stor tak til samtlige projektets sponsorer: Bikubenfonden, Det Humanistiske Fakultet AU, Danida, Jyllands-Posten, Carlsbergs Mindelegat, Institut for Antropologi, Arkæologi og Lingvistik AU, Moesgård Museum, Polaris Electronics, Trimble (Geoteam A/S) og Thrane & Thrane.

Ledelse og projektstruktur

Professorerne Helle Vandkilde og Ton Otto har i fællesskab ledet det arkæologiske-antropologiske feltarbejde og har desuden leveret forskning inden for hver deres felt: henholdsvis en arkæologisk analyse af nutidens globalisering og en antropologisk undersøgelse af Balopa-kulturfestivalen. Ph.d. Mads Ravn havde ansvaret for de arkæologiske udgravninger bistået af stud.mag. Signe Helles Olesen. Ph.d.-studerende Steffen Dalsgaard og stud.mag. Anders Emil Rasmussen stod for det antropologiske projekt om udriiggerkanoer. Stud.mag. Christian Suhr Nielsen, som også er filminstruktør, havde ansvar for det visuelt antropologiske filmarbejde, mens mag.art. Jeanette Varberg stod for formidlingen af rejsen og de første forskningsresultater til offentligheden.

Projektformål

Formålet med projektet var at få belyst fortidig og nutidig globalisering af små isolerede øsamfund uden moderne mediekommunikation. På småøerne Baluan og Mbuke i det sydvestlige Stillehav forventede vi at finde frem til data, der kunne besvare følgende tre spørgsmål: Ad hvilke kanaler spredes global kultur? På hvilken måde anvendes global kultur til at artikulere social identitet? Hvilken effekt har globaliseringen på samfundenes sociale organisation?

Nutidens globalisering i arkæologisk perspektiv

Dette nye forskningsfelt skulle belyse spørgsmålet om, hvad globale flows af ting, ideer, viden og mennesker – kort sagt global kultur – kan gøre ved små samfund, der endnu ikke er inkluderet i et globalt netværk gennem telefon og internet. Baluan og Mbuke er netop sådanne isolerede småsamfund, hvor bådsejls er eneste reelle kommunikationsform, hvor vedligeholdelse af sociale relationer ofte sker gennem traditionel udveksling, og hvor slægtsbaseret lederskab stadig udgør en stærk social og kulturel ramme. Af særlig interesse for undersøgelsen var forbruget af internationale mærke- og kopivarer i tøj og sko, Coca-Cola og chips, og globale ungdomsstrømninger som hiphop, rastafaridyrkelse og Hollywoodkultur, samt hele den fagre nye verden af digitale kameraer, MP3-afspillere, mobiltelefoner, fjernsyn, computere, internet, men også moderne ideer om komfort i og omkring hjemmet i køkkenet, på toilettet, etc. Der kan selvfølgelig være flere svar og modsvar på disse nye kulturformer.

Det viste sig hurtigt, at disse øsamfund ikke er inddraget i en global virkelighed i særligt stor udstrækning, og det kan derfor synes paradoksalt, at den globale kultur alligevel er en hovedfaktor i pågående sociale forandringer i retning mod et klasseopdelt samfund. Adgangen til global kultur er først og fremmest meget ulige. Den introduceres gennem flere forskellige kanaler, hvoraf hjemvendte ressourcestærke emigranter sammen med ungdomsgruppen er de vigtigste.

Sidstnævnte er især udefrakommende 'ekspatrierede' unge mænd og kvinder med godt kendskab til globale former for kultur gennem internet og især tv-kanaler som f.eks. MTV. Deres fremtoning, hårstil, påklædning og musiksmag smitter af på den bofaste gruppe af unge og medierer dermed en ungdomskultur, der fungerer uafhængigt af traditionelle statuskilder. Den vigtigste kanal til indførelsen af global kultur udgøres imidlertid af modne mænd og kvinder, der vender hjem fra mange års ophold i hovedstaden Port Moresby eller i nogle tilfælde Australien. Her har de erhvervet økonomisk kapital, men også alternative former for social og kulturel kapital. Disse kapitalformer anvender de ved hjemkomsten meget strategisk til at opnå lokal indflydelse. De udfordrer det traditionelle lederskabssystem ved at akkumulere rigdom og udstille globale ting i stedet for at videredistribuere dem, sådan som reglerne egentlig foreskriver. Netop her ligger imidlertid et problem, for den slags skal legitimeres: Et intimt kendskab til kulturel tradition (*kastam* på pidgin engelsk – Papua Ny Guineas fællessprog) er en vigtig kilde til indflydelse, og netop her ligger muligheder for hjemvendte opkomlinge til at konkurrere mere direkte med traditionelle slægtsbaserede magtformer.

Det var især tydeligt på Baluan, som er en økonomisk selvforsynende landbrugsø med en isoleret beliggenhed, mens det var langt mindre tydeligt på den mere centralt beliggende Mbuke, hvis eksistensgrundlag altid har været havet

Balupa Culture Festival på Baluan
– en hyldest til den fælles identitet.

Foto: Helle Vandkilde

som både ressource og handelsvej. Det er uklart, om man skal forstå dette som to forskellige trin i en kombineret globaliserings- og forandringsproces - eller som to helt forskellige måder hvorpå globalisering skaber social forandring.

En globaliseret begivenhed - *Balupa Culture Festival* i visuelt antropologisk perspektiv

Det antropologiske feltarbejde gik bag om afholdelsen af en storstilet kulturfestival på øen Baluan. Et hovedredskab var filmoptagelser. Gennem interviews og diskussioner med festivalens arrangører, med deltagerne i festivalen og med nogle af modstanderne af den, undersøgte vi de lokale øboeres forståelse af tradition og kultur og deres forestillinger om, hvad deres kultur kan, skal og ikke skal bruges til – dels i forhold til at skabe sammenhold indadtil og dels i forhold til at tiltrække den globale verdens opmærksomhed og - via turisme - skabe udvikling i deres samfund. Vi var på forhånd klar over, at der ville være modstand mod festivalen, idet denne måde at fejre kultur på er meget anderledes end de måder, hvorpå man traditionelt har anvendt de danse, den musik og de sange, der blev fremført på festivalen. Vi blev dog under optagelserne overraskede over, hvor radikale kulturelle og samfundsmæssige forandringer, der faktisk udspillede sig på og bag scenen.

Hvor kultur og tradition tidligere har været brugt til at kende forskel på de forskellige klaner og grupperinger på øen, blev de mange farverige danse, sange og trommerytmer ved denne festival fejret som del af en fælles identitet under sloganet *"Unity through Culture"*. Selvom dansene, trommerytmerne, bastsjørterne og ikke mindst penisfutteralerne umiddelbart virker overordentligt eksotiske, er denne nye fælles form for identitet, som de under festivalen kom til at repræsentere, på mange måder lig de måder, hvorpå man forstår og dyrker kultur og identitet i Vesten. Under festivalen blev denne meget vestlige måde at fejre kultur på imidlertid præsenteret som et modtræk til de mange års undertrykkelse af vestlige missionærer, som fordømte de lokale traditioner som Satans værk. Disse opfattelser af, hvad der er "ens eget", hvad der er "Vestens", og disse lokale diskussioner om, hvordan man skal forholde sig til den koloniale fortid og den nye globale virkelighed, bliver således et hovedtema i filmen.

Årsagerne til disse kulturelle forandringer er ikke mindst, at det lille overvejende subsistensbaserede samfund i stigende tempo monetariseres og inddrages i den globale økonomi, hvilket giver især veluddannede og ressourcestærke øboere – heriblandt festivalens hovedarrangør Soanin Kilangit – mulighed for at få indflydelse uden om de traditionelle slægtsskabshierarkier. Denne politiske kamp om status og indflydelse mellem moderne og traditionelle lederskabsformer og denne kamps betydning for de kulturelle udtryk, som vi ser på festivalen, bliver således et andet hovedtema i den film, der nu skal produceres.

Sejladsforsøg med store traditionelle udriggerkanoer

Motordrevne speedbåde spiller i dag en ledende rolle i transporten af mennesker, varer og global kultur mellem øerne. Formålet med delprojektet var at belyse den renæssance, som sejlad i store havgående 'udrigger-krigskanoer' har fået i de seneste år, især på øen Mbuke, der er helt afhængig af havets ressourcer og af handelsvirksomhed. Den fornyede interesse kan forklares med henvisning til både økonomisk og kulturel globalisering. Skyhøje benzinpriser på det globale marked har gjort speedbådssejlad delvist uøkonomisk, og presset fra globale kulturformer har øget interessen for en ældgammel lokal kulturtradition, som formentlig går så langt tilbage som agerbrugets spredning ved den såkaldt *Lapitakultur* ca. 1500 f. Kr. Undersøgelsen skulle dermed også belyse denne tidligste globalisering i området og supplere de arkæologiske udgravninger.

Foreløbige resultater foreligger med hensyn til kanoernes generelle sejlegenskaber. Erfaringer fra sejlad med en kano fra Manus i danske farvande tydede på, at kanoerne var relativt hurtigsejlende, men at de egnede sig dårligt til anden sejlad end medvind og sidevind. Denne antagelse blev gjort til skamme. Det viste sig, at kanoerne – håndteret med korrekt rigning og trimning af kyndige lokale – var i stand til at sejle i en vinkel på vindretningen, som tåler sammenligning med visse moderne sejlbåde, og således kan krydse sig vej frem imod vinden. Kanoerne er utroligt hurtigsejlende, når de håndteres rigtigt. Dermed blev vi mindet om betydningen af ikke at ansue en teknologi uafhængigt af den viden og ekspertise, som de mennesker, der råder over den, har.

Målingerne³ blev gennemført ved daglige testsejladser af i alt otte kanoer, hvor vi noterede en række variabler synkront hvert tiende minut i løbet af en sejlad. Målingerne blev søgt gennemført under så mange vejr- og vindforhold som muligt. Et par dataudpluk kan ses i tabellerne nedenfor - de giver et fingerpeg om fartøjernes sejlegenskaber. Den sejladskyndige vil bemærke, at en fart på otte knob i fire til fem sekundmeters vind er imponerende, særligt for et fartøj, der i væsentlighed består af en udhulet træstamme med sejl syet af tilfældige stofstumper:

Fart over grund:	5,7	7	8	7,5 (knob)
Vindhastighed:	4,3	4,5	4,2	4,5 (m/sek.)

Der kom relativt imponerende resultater ud af vores målinger af højde til vind:

Styret kurs:	15	15	10 (grader)
Vindretning:	340	340	340 (grader)

Afdrift svingende mellem 15 og 20 grader.

Højde til vind:	45-50	45-50	40-45 (grader)
-----------------	-------	-------	----------------

Høje benzinpriser og presset fra globale kulturformer har øget interessen for de traditionelle udriggerkanoer – navnlig på øen Mbuke. Foto: Jeanette Varberg

3 Disse data er langt fra færdigbearbejdede

Det er vigtigt at sørge for, at det punkt på dobbelthaltstikket, som de to tampe (tovender) udgår fra, sidder på den modsatte side af blokken.

Faldet bindes midt på den øverste bom. Man kan finde midten ved, at der sidder to råbånd ved siden af hinanden.

På Mbuke afdækkede forskerholdet et menneskeskelet, som formodes at være 1.600-2.000 år gammelt. Foto: Steffen Dalsgaard

Lapitakulturen – arkæologisk feltarbejde omkring tidlig globalisering

Der blev afdækket i alt 33 kvadratmeter forskellige steder på øerne Baluan og Mbuke. Målet var at få overblik over områdets fortid og dets potentiale til yderligere forskningsprojekter. Især var vi ude efter at dokumentere tilstedeværelsen af den gådefulde Lapitakultur, der bragte agerbruget og andre innovative kulturformer til området. Der blev fundet en stor mængde keramik, redskaber af obsidianstykker og stenøkser på de to øer samt på en lille ø udfor Baluan, Mouk Island, der i dag kun anvendes som gravplads.

På Mbuke, der ikke tidligere har haft besøg af arkæologer, blev de vigtigste opdagelser gjort. Udgravningsdata blev registreret og fotograferet, og en mængde jordprøver, kulstofprøver samt et meget sjældent menneskeskelet blev afdækket og hjemtaget til yderligere analyser. Skelettet formodes at være mellem 1.600 og 2.000 år gammelt og lå på ryggen i udstrakt position. En C-14 prøve af skelettet er under behandling (Jan Heinemeier, AMS Laboratoriet, AU), og den fysiske antropolog Frederique Valentin har hjemtaget prøver fra skelettet, der endnu er under bearbejdning. Der er muligvis tale om en egentlig gravplads, eftersom dele af et andet skelet fremkom, netop da vi skulle lukke udgravningen ned. Ca. 300 m mod øst fremkom en boplads med to ildsteder, der sandsynligvis er samtidigt med skelettet. Udgravningerne - og ikke mindst skelettet - vil bidrage til en bedre forståelse af Stillehavets kolonisering og den såkaldte Lapitakulturs hurtige spredning i Stillehavet.

Filmoptagelser - visuel antropologi

Vi er særdeles tilfredse med filmmaterialet. Den utroligt farverige ramme, som bl.a. festivalen udgjorde med danse og trommer, giver enestående muligheder for at skildre ellers overordentligt komplicerede problemstillinger på en underholdende og medrivende måde, som forhåbentligt vil interessere et bredt publikum i Danmark – og i høj grad også i Papua Ny Guinea. Lige nu forestår et omfattende redigeringsarbejde – ca. 70 dv-bånd skal blive til flere film af en halv til knap en times længde.

Et centralt tema var som nævnt kulturfestivalen. Men der blev også optaget film af de øvrige forskningsaktiviteter: kanosejladsen, det arkæologiske udgravningsarbejde, arkæologisk etik i forbindelse med feltarbejde i det fremmede og arkæologi i nutiden. Mere systematisk redigering håber vi kan påbegyndes i løbet af efteråret og færdiggøres ultimo 2008. Klip fra råmaterialet har allerede været vist på TV2 Østjylland og vises i øjeblikket i forbindelse med den nye udstilling *Én verden - 1000 historier* på Moesgård Museum. Som indledning til den internationale arkæologikonference, IX Nordic TAG, på Aarhus Universitet i begyndelsen af maj 2007 blev der desuden vist en film om globalisering i arkæologisk og antropologisk perspektiv.

Øvrig forskningsformidling

Forud for vores afrejse til Melanesien blev der i samarbejde med Jyllands-Posten udarbejdet et omfattende skolemateriale, der relaterer sig til de forskellige delprojekter. Skolematerialets titel er: *Rejser over Stillehavet før og nu*, og det omfatter syv artikler, hvoraf den ene blev skrevet undervejs på øen Baluan, og 10 skoleopgaver. Materialet kan ses på internetsiden: <http://www.galatheia-undervisning.dk/undervisningsforloeb/default.asp?cid=17113>

Derudover skrev Jeanette Varberg blog på Jyllands-Postens internetavis, og Steffen Dalsgård bloggede for Politiken. I forbindelse med afslutningen på vores ekspedition til Melanesien udsendte vi en pressemeddelelse, der resulterede i artikler i Politiken, Jyllands-Posten, diverse gratisaviser samt interviews i både radio og tv. Kendskabet til vores forskning og formidlingen af den vil forsætte året ud i form af foredragsrækker i Folkeuniversitetets regi. Til slut planlægger vi at udgive en populærvidenskabelig bog om ekspeditionen til Melanesien i samarbejde med Moesgård Museum.

Afsluttende kommentar

Samarbejdet mellem arkæologi og antropologi i det sydvestlige Stillehav har leveret enestående vigtige forskningsdata, der nu skal viderebearbejdes og publiceres. Det formidlingsmæssige potentiale er stort. Vi håber, at vores sponsorer fortsat vil være positivt indstillet i den kommende fase, der foruden bearbejdning også omfatter planer om at fortsætte samarbejdsprojektet.